

Позитивною динамікою забудови характеризується центральна частина регіону. Так в околицях м. Збаража забудованість окремих облікових ділянок зросла на 6 – 13 % (рис. 1).

Господарський чинник. Під впливом господарської діяльності людини у геосистемах відбувається багато змін. Прямі антропогенні впливи (механічне порушення земель, рослинності, затоплення, тощо), здійснюють господарські об'єкти і системи при безпосередньому контакті з природним середовищем у процесі природокористування, вплив зумовлюється природними зв'язками та взаємодією між компонентами ландшафту.

Збараж та його околиці характеризується високою господарською освоєністю території. Станом на сьогодні всього земель, які входять до адміністративно-територіальних одиниць у місті Збараж 644,1295 га. З них сільськогосподарські землі 632,4095 га. У тому числі рілля становить – 501,9221 га. З них багаторічні насадження, враховуючи сади – 82,7800 га; сіножаті – 33,9200 га пасовища – 13,7874. Під господарськими будівлями і дворами 8, 9000. Під господарськими шляхами і прогонами – 2,8200 га.

Джерела інформації:

1. Волік О. В. Антропогенна трансформація природи заповідника „Медобори” та прилеглих територій впродовж ХХ ст. / О. В. Волік, Й. М. Свинко, П. М. Дем'янчук // Охорона і менеджмент об'єктів неживої природи на заповідних територіях. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Гримайлів, 21–23 трав. 2008 р.). – Гримайлів-Тернопіль: Джура, 2008. – С. 54-57.
2. Гулик С. Методичні підходи до вивчення ландшафтів на підставі різночасових карт / С. Гулик // Екологічна географія: історія, теорія, практика: Матеріали II міжнар. наук. конф. – Тернопіль, 2004. – С. 43 – 45.
3. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України / Г.І. Денисик - Вінниця: Арбат, 1998, - 292 ст.
4. Збаразька районна адміністрація– [Електронний курс]. – Режим доступу: - <http://www.oda.te.gov.ua/zbarazka>
5. Москалюк К. А. Аналіз рельєфу Подільських Товтр для оптимізації природокористування: дис. канд. геогр. наук:11.00.04 / К. А. Москалюк.– Львів: Львівський національний університет, 2009. – 256 ст.
6. Гавришок Б.Б. Особливості природокористування в Подільських Товтрах / Б.Б.Гавришок, М.Я.Сивий, - Тернопіль, 2015, - 260 с.

Грошко О. студентка 4 курсу Г-41-групи
наук. керівник – Гулик С.В., к. г. н. викл.

ПРИРОДНІ УМОВИ І РЕСУРСИ ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОГО РАЙОНУ

Мета статті: дослідити, проаналізувати та узагальнити відомості про фізико-географічні умови та ресурси Теробовлянського району.

Виклад основного матеріалу. Теробовлянський район є одним із найбільших у Тернопільській області. Як адміністративна одиниця утворився 4 листопада 1939 року, але з тих пір кордони району дещо змінювалися; остання така зміна відбулася у 1994 році. Близьке розташування до Тернополя, центральне положення Теробовлі та району в межах області сприяють розвиткові економіки, торгівлі транспорту.

Визначальним для характеристики адміністративного району є його природні особливості та забезпеченість ресурсною базою. Характеристику природніх умов складають структурно-геоморфологічне розташування, характер клімату та поверхневих вод, ґрунтовий покрив та біорізноманіття регіону, які в кінцевому результаті складають природо-ресурсну базу.

У структурному відношенні територія Теробовлянського району розміщена в межах Волино-Подільської частини (плити) Східноєвропейської (Руської) платформи. В його геологічній будові беруть участь осадові породи верхнього протерозою, палеозою, мезозою і кайнозою, які залягають на докембрійському кристалічному фундаменті. Породи кристалічного фундаменту розміщені на значній глибині і ніде на поверхню не виходять. Фундамент розчленований рядом регіональних розломів з амплітудою 1,5...2 км, які простягаються переважно у північно-західному та північно-східному напрямках[1].

Територія району лежить на Тернопільському плато. При загальному огляді поверхня району має рівнинний, злегка хвилястий характер. Теробовлянський район входить до орографічного району, територія якого лежить на захід від річки Стрипи.

Клімат, який безпосередньо впливає на формування рельєфу території Тербовлянського району має помірно-континентальний клімат із не спекотним літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів.

Середньорічна температура тут становить + 7° С. Середня температура січня сягає – 5,5° С, а липня - +16°С. Близько 25% літнього сезону має середньодобову температуру вище + 25 °С. Район знаходиться в зоні значного зволоження. Особливо дощовим є три літні місяці.

Тербовлянщина багата на водні ресурси. Найбільшою річкою є Серет (довжина 218 км, в межах району – 88 км), вона є найдовшою притокою Дністра). Найбільшою лівою притокою Серету є річка Гнізна. Друга за довжиною річка району – Стрипа (60 км в межах району). Окрім річок на території району протікає 27 струмків і потоків загальною протяжністю 211 км. Ріки Тербовлянського району належать до басейну Дністра. На території Тербовлянського району немає природних озер, проте є багато ставків. Більшість з них розміщені в басейнах *Серету*, *Стрипи* і *Гнізни* [6].

Ґрунтовий покрив Тербовлянського району формувався протягом верхнього плейстоцену та голоцену внаслідок взаємодії речовинних компонентів, які складають ландшафтну оболонку планети. Оскільки Тербовлянщина знаходиться в зоні лісостепу, то найбільш поширеними є чорноземи типові, опідзолені тасірі лісові ґрунти. Поширені також лучно-чорноземні, чорноземно-лучні, лучні та лучно-болотні ґрунти.

Так як Тербовлянщина знаходиться в західній частині лісостепової зони, тому тут поєднуються рослинний і тваринний світ як лісової зони, так і зони степів. Рослинність Тербовлянського району за багатовікову історію сільськогосподарського освоєння території зазнала значних змін. Видовий склад рослинності Тербовлянського району досить різноманітний. Займаючи проміжне положення між Західною і Східною Європою, флора увібрала західноєвропейські та східноєвропейські елементи. Тут представлені степові, неморальні європейські та бореальні види. [2].

За своїм сучасним зоогеографічним положенням територія Тербовлянського району належить до Європейської лісостепової зоогеографічної зони Дніпро-Галицької округи, Волино-Подільського лісостепового зоогеографічного району та Подільсько-Тернопільської степової дільниці (К. А. Татаринов, 1954). Сьогодні на території Тербовлянського району поширено 305 видів хребетних, зокрема по класах: круглоротих і риб – 41; рептилій – 15; птахів – 196; ссавців – 83 (К. А. Татаринов, 1973).

Розміщення Тербовлянського району в межах Східно-Європейської платформи зумовило формування тут корисних копалин осадового походження. Серед них чільне місце посідають нерудні копалини. Вони використовуються як будівельні матеріали та сировина для їхнього виробництва. В основному це родовища вапняків. Застосовується цей камінь у будівництві для виготовлення облицювальних плиток.

Будівельні піски використовуються для виготовлення розчинів та у дорожньому будівництві.

Тербовлянщина багата покладами каменю, так званого тербовлянського червоного пісковика.

Починаючи від Налужжя, вниз за течією Серету аж за Буданів, тягнуться скелясті гори, багаті на поклади цього цінного будівельного каменю. Найбільші каменоломні ще з княжих часів відомі у Застіночому та Буданові, де вже тоді добували міцний камінь на будівництво фортець та захисних мурів навколо монастирів.

У Тербовлянських міських актах Застіноцький кар'єр згадується в 1430 р. Сіро-зелений, сіро-рожевий або червоно-бурий тербовлянський дрібнозернистий камінь-пісковик близько семисот років видобувають і використовують як будівельний матеріал для фундаментів чи для спорудження будинків загалом,

храмів, оборонних споруд, мостів, доріг, для виготовлення тротуарних плит і бордюрів, парпетів, сходів і карнизів, пам'ятників, чеканів для печей тощо.

Теребовлянський камінь-пісковик — безцінний природний дар і окраса нашого краю.

На особливу увагу заслуговують гончарні і вогнетривкі глини, великі запаси яких знаходяться у Теребовлянському лісі. На їхній основі працюють цегельні заводи. Теребовлянський район багатий на крейду. Ці породи зустрічаються невеликими ділянками біля с. Кам'янка, та на березі річки Гнізни. Вони представлені піщаними мергелями жовтуватого кольору, а також жовтуватого-білою крейдою. Великі поклади крейди знаходяться в районі с. Золотників.

В районі поширені фосфорити. Особливістю місцевих фосфоритів є те, що їх можна використовувати як мінеральне добриво без попередньої хімічної обробки [6].

Під земельними ресурсами розуміють землі, які використовуються, або можуть бути використані у різних галузях господарства.

Аналіз структури земельного фонду Теребовлянського району (2016) показує, що понад 85,1% становлять сільськогосподарські землі, головним чином – сільськогосподарські угіддя, якими зайнято 83,0% території району (в тому числі рілля – 72,1%, сіножаті і пасовища – 10,3%, та багаторічні насадження – 0,6%) Сільськогосподарські землі, що використовуються для виробництва рослинної продукції називають сільськогосподарськими угіддями, основними з яких є рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження.

Найбільші площі сільськогосподарських угідь в межах району є в таких сільських радах – Ілавченській (3430 га), Могильницькій (4149 га), Дарахівській (3832 га), Вишнівчицькій (3607 га), Хмелівській (3546 га), Кобиловолоцькій (3062 га) та Теребовлянській (3375 га). В цих сільських радах площі сільськогосподарських земель займають більше 90% усього земельного фонду району.

У структурі сільськогосподарських угідь Теребовлянського району найбільшу частку займають орні землі (80-90%). Частка пасовищ у структурі сільськогосподарських угідь є меншою і становить 10,5%. Частка сіножатей у структурі сільськогосподарських угідь, є ще меншою – від 0,1 до 6,7%. Частка садів та багаторічних насаджень є в середньому однакова, від площі сільськогосподарських угідь, у всіх сільських радах (1-2%) [5].

Частка орних земель в структурі сільськогосподарських угідь становить 86,8%, багаторічних насаджень – 0,7%, сіножатей – 0,8%, пасовищ – 11,7% .

Отже, на території Теребовлянського району у всіх сільських радах домінуючим видом сільськогосподарських угідь є орні землі та пасовища. Сіножаті, сади і багаторічні насадження займають невеликі площі.

Теребовлянський район входить до складу Тернопільського лісового господарства.

В межах Теребовлянського району виділяють: Теребовлянське, Микулинецьке та Буданівське лісництво.

Площа лісів району становить 9586 тис.га (8,5% території району). Поширені вони на півночі та півдні району. Лісистість становить 7,5%.

Лісове господарство в економіці району займає значне місце. Основні напрямки його розвитку – це раціональне використання лісових ресурсів із збереженням і підвищенням всіх корисних функцій лісових насаджень.

Лісоварослинність в наш час в межах Теребовлянського району представлена породами: дуб, граб, ясен, клен, липа, черешня, береза, осика. Підлісок в них розвинений слабо. Ростуть ліщина, горобина, калина, терен [4].

Теребовлянщина має запаси підземних вод. Вони складаються з ґрунтових вод і власне підземних вод. Ґрунтові води залягають на глибині 4-10 м. Запаси підземних вод є в трьох водоносних горизонтах, які знаходяться на глибині 5-16 м, 30-40 м, 60-80 м. Усі води використовуються для господарських потреб промислових, сільськогосподарських підприємств та побутових потреб населення.

Мінеральні води Теребовлянщини об'єднані у дві групи: сірководневі та води з підвищеною мінералізацією і вмістом специфічних мікрокомпонентів. Сірководневі

води поширені у північній частині району. Пов'язані вони з неогеновими відкладами. Найкраще сірководневі води вивчені в с. Конопківка. Перші відомості про ці води дали вихідні джерела на лівому схилі долини р.Нішли.

Води родовища використовуються для санаторію «Медобори», у якому одночасно може лікуватися 350 осіб, а також водогоном подаються у бальнеологічну лікарню в Микулинцях. Друга ділянка сірководневих вод району охоплює територію на схід від Микулинців (села Козівка, Сороцьке, Мшанець). Порівняно з Конопківським родовищем відомості про згадані води цієї території поки що недостатні. Найбільш збагачені сірководнем води у с. Мшанець.

Води підвищеної мінералізації з вмістом специфічних мікроелементів виявлені в с. Гумниська, Великий Говилів та інших.

Надра Тербовлянського району містять значні ресурси мінеральних вод, які поки що вивчені недостатньо [3].

Таким чином, сприятливі природні умови (помірно-континентальний клімат, рівнинний рельєф, добра обводненість території, родючість ґрунтового покриву) зумовили формування ресурсної бази району, зокрема: будівельні, водні, лісові та земельні. Найбільш цінним ресурсом району є земельні, які інтенсивно використовуються у сільському господарстві. Про що свідчать висока врожайність та виробництво сільськогосподарської продукції (агрокомпанія «Захід Агропродукт», «Дружба», підприємство «Тернопільське»)

Джерела інформації:

1. Заставецька О.В., Заставецький Б.І., Ткач Д.В. *Географія Тернопільської області*. – Тернопіль, 1994. – 88 с.
2. Зелінка С.В. *Рідкісні рослини Тернопільської області, які занесені до “Червоної книги України” // Основи екології: Навчальні матеріали на допомогу студентам, вчителям екології, любителям природи. Видання друге з змінами і доповненнями / Ред. Черняк В.М.* – Тернопіль, 1998. – С. 63-76.
3. [Кітура В. Мінерально-сировинна база та надрокористування в Тернопільській області: довідник/ В. Кітура, М. Сивий – ДНВП «Геоінформ», ТНПУ імені В. Гнатюка, 2016. – 238с.](#)
4. Мирослава Питуляк, Микола Питуляк. *Лісові антропогенні ландшафти Тернопільщини та їх рекреаційне використання // Історія української географії. Частина I: Збірник матеріалів Третьої Міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-літньому ювілею академіка Степана Рудницького.* - Тернопіль: 2007. - С.91-93.
5. Питуляк М.В. *Еколого-економічна оцінка земельно-ресурсного потенціалу Тернопільщини // Наукові записки ТДПУ. Серія геогр. № 1 (7), 2003.– С. 83-87.*
6. Сивий М. Я. *Природні умови і ресурси Тернопільщини: монографія / М.Я. Сивий, А.П. Царик.* – Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. – 512 с
7. *Тербовлянський район - Електронний ресурс [режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Тербовлянський район](http://uk.wikipedia.org/wiki/Тербовлянський_район)].*
8. *Тербовлянський район. Паспорт району - Електронний ресурс [режим доступу: <http://www.oda.te.gov.ua/terebovlyanska/ua/1677.htm>].*
9. *Тернопільське управління лісового господарства - Електронний ресурс [режим доступу: <http://ternopillis.gov.ua>].*

*Деуліт Р. студент II курсу мГ 1 групи
Наук. керівник – Питуляк М.В. к.г.н., доц.*

СТРУКТУРА ЗЕМЕЛЬНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БУЧАЦЬКОГО РАЙОНУ

Метою дослідження є аналіз сучасного стану та структури земельно-ресурсного потенціалу Бучацького району.

Земельно-ресурсний потенціал — це складне природно-соціальне утворення, яке характеризується як ознаками просторового та інтегрального природного ресурсу (протяжністю, рельєфом, надрами, водами, ґрунтовим покривом, рослинністю), так є і об'єктом господарської діяльності, базою для розміщення продуктивних сил суспільства і розселення людей, засобом виробництва та визначає екологічні умови сталості середовища життя людей. Його властивості: територіальна обмеженість, стійкість у часі і просторі, системність, структурність, ієрархічність [1].

Особливості природокористування того чи іншого регіону відображаються в компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу.

Компонентна структура, яка як відомо, відбиває внутрішньо- і міжвидові співвідношення (пропорції) природних ресурсів, що склалися в регіоні як результат розвитку природного процесу і впливу соціально-економічних факторів